

स्नातकोत्तर-डिप्लोमा पौरोहित्यकर्मकाण्डम्
PG Diploma in Paurohityam & Karmakāṇḍam

(2026-27)

पाठ्ययोजना एवं पाठ्यक्रमः
SCHEME AND SYLLABUS

भारतीय संस्कृति एवं भाषा विभाग
Bhāratīya Saṃskṛti evaṃ Bhāṣā Vibhāga
चौधरी-बंसी-लाल-विश्वविद्यालयः
CHAUDHARY BANSI LAL UNIVERSITY

PG Diploma in Paurohityam & Karmakāṇḍam (PGDPK)

स्नातकोत्तर-डिप्लोमा पौरोहित्यकर्मकाण्डम्

समयावधि: कक्षायोजना च

अस्य पाठ्यक्रमस्य कालः एकं शैक्षणिकवर्षं समसत्रद्वययुतं वर्तते। प्रत्येकं समसत्रमद्वादश-पञ्चदशसप्ताहात्मकं मन्त्र नवतिः वास्तविकानि व्याख्यानानि अनुशिक्षणानि, प्रयोगकार्याणि, परियोजनाकार्याणि, मौखिकपरीक्षाः, प्रबन्धकार्याणि, प्रस्तोत्राणि इत्यादयः एतेषु केषांचित् वा संयोगः भवितुमर्हति।

Duration and class Schedule

The duration of this course is one academic year, with two semesters. Each Semester will consist 12-15 weeks of academic work equivalent to 90 actual Lectures, Tutorials, Practical Work, Project Work, Dissertation, Viva, Assignments, Presentation etc. or a combination of some of these.

- शैक्षिक-योग्यता संस्कृतं प्रधानं वैकल्पिकं वा विषययुक्तं स्नातकं समाहित्य न्यूनतमं 45% प्रतिशतम् अंकाः आवश्यकाः (हरियाणाप्रदेशस्य एससी/एसटी-अभ्यर्थिभ्यः न्यूनतमं 42.75% प्रतिशतम् अंकाः)।
संस्कृत एम.ए., आचार्यः, शास्त्री एवं परम्परागत-उपाधिविधारेभ्यः अभ्यर्थिभ्यः दशअङ्कलाभः प्रदातव्यः।
स्थानसंख्याः विंशतिस्थानानि।

➤ Academic Eligibility:

Bachelor degree with Sanskrit as main or elective subject with 45% marks (42.75% marks for SC/ST candidates of Haryana only) in aggregate. M.A. Sanskrit, will be given weightage of 10 marks. A benefit of 10 marks should be given to candidates holding an M.A. in Sanskrit, Acharya, Shastri, and other traditional degrees.

Number of Seats: 20 seats

पाठ्यक्रमशुल्कं विश्वविद्यालयस्य नियमैः यथोक्तम्

Programme Fee: As per University norms

Programme Outcomes

प्रथमसमसत्रम् : अधिगम-परिणामाः

- छात्राः संस्कृतभाषायाः साहित्यस्य चमूलभूतसंकल्पनाः सम्यगवगन्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- पौराणिककाव्यस्य भारतीयज्ञानपरम्परायाः च माध्यमेन भारतीयसंस्कृतेः मूल्यानां च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
- छात्राः संस्कृतशिक्षणस्य विविधाः विधयः अवगम्य तासां कक्ष्याशिक्षणे सम्यक् प्रयोगं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- ज्योतिषादिषु अन्येषु च शास्त्रीयविषयेषु मूलभूतसंकल्पनानां व्यावहारिकं ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
- प्रायोगिकाभ्यासस्य माध्यमेन उच्चारणे, पाठे, प्रस्तुतीकरणे, शिक्षणकौशले च छात्राणां दक्षता विकसितं भविष्यति।

द्वितीयसमसत्रम् : अधिगम-परिणामाः

- छात्राः भारतीयसंस्काराणां (षोडशसंस्कारादीनाम्) स्वरूपं महत्त्वं च सैद्धान्तिकतया व्यावहारिकतया च सम्यगवबोद्धुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- कर्मकाण्डविषये (पौराहित्ये) वैदिक-पौराणिककर्मणां मन्त्राणां विधानानां च सम्यग्ज्ञानं छात्रैः अधिगतं भविष्यति।
- छात्राः विविधेषु धार्मिकेषु सांस्कृतिकेषु च अनुष्ठानेषु शास्त्रसम्मतं विवेचनं तथा तेषां यथाविधिप्रयोगं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- प्रायोगिकाभ्यासस्य माध्यमेन मन्त्रौच्चारणे, कर्मविधौ, अनुष्ठानसञ्चालने च छात्राणां कौशलं सुदृढं भविष्यति।
- छात्राः भारतीयपरम्परायाः संस्कारकर्मकाण्डयोः संरक्षणे, संवर्धने, प्रचारप्रसारे च व्यावहारिकरूपेण योग्याः भविष्यन्ति।

[Handwritten signatures and initials in blue ink]

2.2 कार्यक्रम-परिणामाः (POs)

PO1 — ज्ञानम्

मानविकी-भाषा-विषयेषु (हिन्दी, पंजाबी, संस्कृत, आङ्ग्लभाषा) मुख्य-अध्ययन-क्षेत्राणां विषये विस्तृतज्ञानं बोधं च प्रदाय छात्राणां बौद्धिक-विकासं वर्धयितुम् तथा तेषां व्यक्तिगत-व्यावसायिक-सामाजिक-जीवने तस्य प्रयोगे समर्थान् कर्तुम्।

PO2 — विशेषज्ञता तथा व्यवसाययोग्यता

संवाद-कौशलं, सौम्य-कौशलानि तथा भाषिक-प्रवीणता विकसित्य छात्रान् स्व-स्व-व्यवसाये सफलान् कर्तुम्।

PO3 — अन्तरविषयक-दृष्टिः

मानविकी-भाषा-विषयातिरिक्तेषु अध्ययन-क्षेत्रेषु तत्त्वानां सिद्धान्तानां च सामान्यबोधं दातुम्।

PO4 — अनुप्रयोग-विकासः

भारतीय-पाश्चात्य-सौन्दर्यशास्त्रस्य तथा अनुवादित-साहित्यकृतिनां परिचयेन छात्रान् विभिन्न-साहित्य-विधीनां समालोचनात्मक-विश्लेषणे समर्थान् कर्तुम्, तथा तान् ऐतिहासिक-अन्दोलनानां, साहित्यालोचनायाः सिद्धान्तानां च व्यापक-परिप्रेक्ष्ये स्थापयितुम्।

PO5 — समालोचनात्मक-चिन्तनम्

आङ्ग्ल, पंजाबी, संस्कृत तथा हिन्दी-साहित्यानां विश्लेषणे समालोचनात्मक-कौशलं विकसितुम्, यत्र जाति, वर्ण, वर्ग, लिङ्ग, वैकल्पिक-यौनता, बहिष्कारः, प्रतिनिधित्वम्, पर्यावरणं, पारिस्थितिकी, बहुसांस्कृतिकता, उपनिवेशोत्तरवादः, उत्तर-मानववादः, प्रव्रजनम् इत्यादयः विषयाः सन्ति।

PO6 — सूचना-प्रौद्योगिकी-कौशलं तथा अनुसंधान-नीतिः

अनुसंधान-पद्धतेः मूलतत्त्वानि, अनुसंधान-नीतिः, संगणक-प्रयोगः तथा ICT-समर्थ-अध्ययन-पद्धतयः छात्रेभ्यः अवगमयितुम्।

PO7 — समस्या-समाधान-कौशलम्

नवोन्मेषात्मक-प्रक्रियासु छात्रान् प्रशिक्षयितुं, येन ते साहित्य-राजनीति-समाजयोः अन्तःसम्बन्धान् अवगन्तुं शक्नुवन्ति।

PO8 — नीतिः तथा नेतृत्वम्

नैतिक-मूल्यानां आचरणे छात्राणां क्षमतां वर्धयित्वा तान् व्यक्तिगत-व्यावसायिक-सामाजिक-जीवने नेतृत्व-कर्तृत्वे समर्थान् कर्तुम्।

2.2 कार्यक्रम-विशिष्ट-परिणामाः (PSOs)
स्नातकोत्तर-कार्यक्रमस्य समापनानन्तरं शिक्षार्थी निम्नोक्तानि साधयितुं समर्थः भविष्यति।

PSO1	भारतीयसंस्कृते आध्यात्मिक-सार्वकालिक-वैज्ञानिकेभ्यः च आयामेभ्यः छात्राणां परिचयसम्पादनं भारतीयदर्शनस्य समृद्धज्ञानपरम्परायाः ज्ञानसम्पादनम् च भारतीय संस्कृति के आध्यात्मिक, सार्वकालिक और वैज्ञानिक आयामों से विद्यार्थियों का परिचय होगा। भारतीयदर्शन की समृद्धज्ञान परम्परा का ज्ञान होगा।
PSO2	संस्कृतमाध्यमेन प्राचीनतम-शास्त्रीय ज्ञानात् आरभ्य आधुनिक-साहित्यिक-अवधारणापर्यन्तम् उन्नतस्तरीयं विमर्शात्मकं ज्ञानं भविष्यति संस्कृत माध्यम के द्वारा प्राचीनतम - शास्त्रीय ज्ञान से लेकर आधुनिक साहित्यिक अवधारणाओं तक का उन्नत स्तरीय एवं विमर्शात्मक ज्ञान होगा।
PSO3	संस्कृतसाहित्ये विद्यमानेषु वैज्ञानिक-साहित्यिक-सामाजिक-विषयेषु च उच्चस्तरीय - अनुसन्धानार्थं छात्राणां पूर्णरूपेण सिद्धता सम्पादनं भविष्यति। संस्कृत साहित्य में विद्यमान वैज्ञानिक, साहित्यिक और सामाजिक विषयों पर उच्चस्तरीय अनुसन्धान के लिए विद्यार्थियों की पूर्णरूप से सिद्धता होगी।
PSO4	संकायस्य अन्यैः विभागैः सह एवं संस्कृतस्य विभिन्नैः संस्थाभिः सह अन्तःसंस्थात्मकं स्वस्थसंवादस्य परम्परायाः विकासो भविष्यति। संकाय के अन्य विभागों एवं संस्कृत की विभिन्न संस्थाओं के साथ अन्तर-संस्थात्मक स्वस्थ संवाद की परम्परा विकसित होगी।
PSO5	पूर्णवैज्ञानिकभाषा संस्कृतस्य आधुनिककाले उपादेयता संस्कृते उद्योगाय च विविधावसरणाम् अवबोधो भविष्यति। पूर्ण वैज्ञानिक भाषा संस्कृत की आधुनिककाल में उपादेयता और संस्कृत में रोजगार के विविध अवसरों से अवगत होंगे।

PG Diploma in Pauruhityam (Karmakandam): Paper-PO Mapping (Semester I & II)
Semester-I: Paper-Programme Outcomes (POs) Mapping

प्रथम-समसत्रम् : पाठ्यपत्र-कार्यक्रम-परिणाम-संगति-सारिणी

पाठ्यशीर्षक	PO1 ज्ञानम्	PO2 विशेषज्ञ ता/व्यव साययो ग्यता	PO3 अन्तर्विषयक -दृष्टिः	PO4 अनुप्रयोग- विकासः	PO5 समालोचनात्मक- चिन्तनम्	PO6 सूचना- प्रौद्योगिकी/अनु संधान-कौशलम्	PO7 समस्या- समाधान- कौशलम्	PO8 नीतिः/आध्यात्मिक- नेतृत्वम्
कर्मकाण्डम्-1	✓	✓	○	○	○	○	○	✓
कर्मकाण्डम्-2	✓	✓	○	○	○	○	○	✓
सामान्य-ज्योतिषम्-1	✓	✓	✓	○	○	○	✓	✓
पुरोहित-आचार-संहिता	✓	✓	○	○	✓	○	○	✓
संस्कृत-भाषा-दक्षता	✓	✓	○	✓	○	○	○	✓
अनुवाद-कौशलम्	✓	✓	○	○	○	○	○	○
प्रायोगिकम्-1 (कर्मकाण्डम्)	○	✓	✓	✓	○	✓	✓	✓

Semester-II: Paper-Programme Outcomes (POs) Mapping

द्वितीय-समसत्रम् : पाठ्यपत्र-कार्यक्रम-परिणाम-संगति-सारिणी

संस्कार-परिचयः	✓	✓	○	○	○	○	○	✓
कर्मकाण्डम्-3	✓	✓	○	○	○	○	○	✓
कर्मकाण्डम्-4	✓	✓	○	○	○	○	○	✓
पूजा-संस्काराणां विविध-पद्धतयः	✓	✓	✓	○	○	○	○	✓
धर्म-दर्शन-संस्कृति-परिचयः	✓	○	○	○	○	○	○	✓
विशिष्ट-यज्ञाः तत्साधनानि	✓	✓	○	○	○	○	○	✓
प्रायोगिकम्-2 (कर्मकाण्डम्)	✓	✓	✓	✓	○	✓	✓	○
यज्ञ-विज्ञानम् (भारतीयज्ञानपरम्परा)	✓	○	✓	✓	✓	○	○	✓

Kumar

PG Diploma in Paurohityam & Karmakandam

भारतीय संस्कृति एवं भाषा विभाग

प्रथमम् semestrum (First Semester)

Sr. No.	Course Type	Paper Code	Nomenclature	Theory/ Marks	Internal Assessment	Practical	Total Marks	Credit			Contact hours
								L	T	P	
1.	CC-1	PGDP-101-CC1	कर्मकाण्डम् भाग-1	70	30	----	100	4	0	0	4 Hr.
2.	CC-2	PGDP-102-CC2	कर्मकाण्डम् भाग-2	70	30	----	100	4	0	0	4 Hr.
3.	CC-3	PGDP-103-CC3	सामान्य-ज्योतिषम्-1	70	30	----	100	4	0	0	4 Hr.
4.	CC-4	PGDP-104-CC4	पुरोहित-आचार-संहिता	70	30	----	100	-	00	04	8 Hr.
5.	DEC-1	PGDP-105-DEC1	संस्कृतभाषादक्षता	70	30	----	100	4	0	0	4 Hr.
	DEC-2	PGDP-105-DEC2	अनुवादकौशलम्								

अनुपाल
[Signature]
[Signature]

[illegible]

[illegible]

5/4/19/

Am

As

Am

(30.06.2026)

Evaluation of Internal Assessment

Internal Assessment will be based on the following components.

i.	Class Participation/Attendance	05 Marks
ii.	Seminar/Presentation/Assignments/Quiz/Class Test etc.	10 Marks
iii.	Mid-Term Exam	15 Marks
iv.	Total	30 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य परीक्षण-विधानम्

आन्तरिकमूल्याङ्कनं अधोलिखितेषु घटकेषु आधारितं भविष्यति—

i.	कक्षायां छात्राणां सहभागिता तथा उपस्थितिः	05 अङ्काः
ii.	संगोष्ठीप्रस्तुतीकरणम् / असाइनमेण्ट् / प्रश्नोत्तरी / कक्षापरीक्षा इत्यादयः	10 अङ्काः
iii.	मध्यावधिपरीक्षा	15 अङ्काः
iv.	कुलाङ्कसंख्या	30 अङ्काः

अध्यापकः

प्रथमस्मसमसत्रम्
कर्मकाण्ड
भाग-1

विषय कोड PGDP-101-CC1

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

नित्यविधि: संध्या

द्वितीयघटकम् -

गणपतिदेवस्तुति: । ,स्वस्तिवाचनम् ,अथर्वशीर्षम्-

तृतीयघटकम्

सङ्कल्पः, षोडशोपचारपूजनं गणेशाम्बिकापूजनञ्च

चतुर्थघटकम्

रुद्राष्टाध्यायी-प्रथम-द्वितीयौऽध्यायौ पौराणिकश्लोकाश्च

सहायकपुस्तकानि

- गीताप्रेस. (2023). नित्यकर्मपूजाप्रकाशः (कोड 208). गोरखपुर.गीताप्रेस प्रकाशन :
- गीताप्रेस. (2023). रुद्राष्टाध्यायी कोड) शुक्ल यजुर्वेदीय :122). गोरखपुर.गीताप्रेस प्रकाशन :

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

2- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

(Handwritten signatures and marks)

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

[Handwritten signatures and marks]

प्रथमस्मसत्रम्
कर्मकाण्ड
भाग-2

विषय कोड PGDP-102-CC2

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

पूर्णांक 100

लिखित-परीक्षाकां: 70

आंतरिकमूल्यांकनांका: 30

प्रथमघटकम्-

कलशस्थापनम्पुण्याहवाचनम् ,

द्वितीयघटकम् -

नवग्रहशान्तिः, वास्तुशान्तिविधिः, महामृत्युञ्जयजपानुष्ठानविधिः

तृतीयघटकम्

रुद्राभिषेकविधिः, (शिवपूजन)पुष्पार्पणम्पुष्पाणि-त्याज्य-ग्राह्य ,

चतुर्थघटकम्

रुद्राष्टाध्यायीग्रन्थस्य तृतीय-चतुर्थी अध्यायौ पौराणिकश्लोकाश्च

सहायकपुस्तकानि

- गीताप्रेस. (2023). नित्यकर्मपूजाप्रकाशः (कोड 208). गोरखपुर.गीताप्रेस प्रकाशन :
- गीताप्रेस. (2023). रुद्राष्टाध्यायी कोड) शुक्ल यजुर्वेदीय :122). गोरखपुर.गीताप्रेस प्रकाशन :

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

4- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

5- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

6- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

[Handwritten signatures and marks in blue ink]

प्रथमम् समसत्रम्
सामान्यज्योतिषम्-1

विषय कोड PGDP-103-CC3

समय: 3होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

पूर्णांक 100

लिखित-परीक्षाकां: 70

आंतरिकमूल्यांकनांका: 30

प्रथमघटकम्-

पञ्चाङ्गावलोकनम्संवत्सराः, करणानि -योग-नक्षत्र-वार-तिथि, पञ्चाङ्गपरिचयश्च,

द्वितीयघटकम् -

अयनम्, तिथीनां संज्ञा, पक्षः, मासः, ऋतुः, शुभाशुभ, ज्ञानम्-समय, करणानि-योग-नक्षत्र-वार-तिथि-
गण्डमूलनक्षत्राणि, पञ्चकनक्षत्राणि

तृतीयघटकम्

अग्निवासः नक्षत्रद्वारा, शिववासः, राशिज्ञानम्, द्वादशभावैः विचारणीयाः विषयाः, ग्रहलग्नानयनम् इत्यादीनि,
यात्राविचारः।

चतुर्थघटकम्

ग्रहबलविचारः, अष्टकूटाः, मेलापकविचारः, भावानुसारं ग्रहाणां शुभाशुभाः अवस्थाः, मूलत्रिकोण-नीच-उच्च,
मेलापकदोषनिवारणविचारः, माङ्गलीकविचारः

सहायकपुस्तकानि

- वत्स, पंडित शिवदत्त शर्मा. (संपा.). (2014). बृहद् बकहडाचक्रम् (सचित्र, चक्र-मानचित्र एवं हिंदी व्याख्या सहित). वाराणसी: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन.
- भट्टाचार्य, पंडित काशीनाथ. (2008). शीघ्रबोधः (व्याख्या. पंडित तारादत्त पन्त). वाराणसी: चौखम्बा भार्गव पुस्तकालय.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

7- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

8- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

9- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

Handwritten signatures and marks in blue ink.

प्रथमम् समसत्रम्
पुरोहित-आचार-संहिता
(Core Course)

विषय कोड PGDP-104-CC4

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

प्रथमघटकम्-

पुरोहितस्य दिनचर्या

द्वितीयघटकम्-

पुरोहितस्य व्यवहारः, वेशभूषा, भाषा

तृतीयघटकम्

पुरोहितस्य योग्यता, विद्या, स्वाध्याय।

चतुर्थघटकम्

साध्य-साधन-परिचयः (यज्ञकुण्डम्, यज्ञपात्राणि, यज्ञसामग्री, अन्य साधनानि).

पूर्णांक 100

लिखित-परीक्षाकांः:70

आंतरिकमूल्यांकनांकाः 30

सहायकपुस्तकानि

- उपाध्याय, वि.(२०२४) .श . पूजाभास्करःसंपूर्ण कर्मकांड एवं पुरोहित आचरण मार्गदर्शिका :
- ओझा, सु.(२०१९) .(.संपा) .कु . पुरोहित सर्वस्वलक्षण एवं नैतिक आचार्यः संहिता चौखम्बा विद्याभवन.
- ठाकुर, प्र.(२०२४) .(.संपा) . पुरोहित कर्मकांड, पूजाअनुष्ठान एवं मर्यादा निर्देशिका- ठाकुर प्रसाद पुस्तक भंडार.
- देवश्रमी, वी.(२०१८) . याज्ञिक आचारपद्धति की प्रामाणिक नियमावली-वैदिक यज्ञ एवं जीवन :संहिता- विजयकुमार गोविंदराम हासानंद.
- पाठक, स.(२०२३) . पौरोहित्य कर्म प्रशिक्षकपुरोहित लक्षण .; नियम एवं कर्मकांडीय विमर्श. उत्तर प्रदेश संस्कृत संस्थान.
- पांडेय, रा.(२०१८) . संपूर्ण संस्कार आचार संहिताक्या करें .; क्या न करें अमेज़न.
- प्रसादाचार्य, रा.(२०२१) . यज्ञरहस्यमस्मार्-वैदिक श्रौत :त कर्मकांड एवं ऋत्विज मर्यादा पायल बुक्स.
- वत्स, शि.(२०१८) .(.संपा) .द . रुद्राष्टाध्यायी , चौखम्बा प्रकाशन.
- शर्मा, शि.(२०२५) .(.व्याख्या एवं .संपा) .प्र . कर्मठगुरुः सटिप्पण)'कला' हिन्दी व्याख्या सहित(भारतीय विद्या प्रकाशन.
- शास्त्री, रा.(२०१६) . वैदिक पौरोहित्य पद्धति एवं पुरोहित मर्यादा , गोविंदराम हासानंद.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

2- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

प्रथमसमसत्रम्
संस्कृतभाषादक्षता
Discipline Elective Course

विषय कोड PGDP-105-DEC1

समय: 3होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

पूर्णांक 100

लिखित-परीक्षांकाः:70

आंतरिकमूल्यांकनांकाः 30

प्रथमघटकम्-

वर्णोच्चारणपरिचयः -

वर्णपरिचयः, स्वराः, व्यञ्जनानि, उच्चारणस्थानप्रयत्नानि च ।

सम्यक्वर्णप्रयोगफलम्-, पाठकगुणदोषाः।

द्वितीयघटकम्

प्रमुखसन्धयः - अच्, हल्, विसर्गादयः ।

शब्दरूपाणि - अ. पु. राम, आ. स्त्री रमा, अ. नपु. फलम्

तृतीयघटकम्

प्रमुखधातुरूपाणि - कृ, भू, अर्ह, अर्च, पठ्, लिख्, गम् (लट्, लृट्, लङ्, लोट्, विधिलिङ्) ।

चतुर्थघटकम्

विभक्तयः, कारकाणि, अनुवादः, वाक्यरचना ।

सहायकपुस्तकानि :-

- द्विवेदी, क. द. (२०२२). रचनानुवादकौमुदी. चौखम्बा प्रकाशन.
- संस्कृतभारती. (२०१८). अभ्यासपुस्तकम्. संस्कृतभारती प्रकाशन.
- संस्कृतभारती. (२०२०). अभ्यासदर्शिनी. संस्कृतभारती प्रकाशन.
- संस्कृतभारती. (२०२१). वागव्यवहारसाहस्री व्यावहारिक-संस्कृत-वाक्य-सङ्ग्रहः. संस्कृतभारती प्रकाशन.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.
The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

2x7=14

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणी कार्या।

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणी कार्या।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः प्रदत्त-अष्टसु चतुर्णां संधिः/संधिविच्छेदो वा कार्यः

4x2=08

पञ्चमः प्रश्नः प्रदत्त-पंचसु त्रयाणां शब्दरूपाणि लेखितव्यानि

3x2=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- प्रदत्त-पंचसु धातूनां द्वयोः लकारयोः रूपाणि लेखितव्यानि।

2x7=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः- प्रदत्त-पंचसु धातूनां द्वयोः लकारयोः रूपाणि लेखितव्यानि।

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

दशसु सप्तवाक्यानां संस्कृते अनुवादः करणीयः

7x2=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

दशसु सप्तवाक्यानां संस्कृततः हिंदीभाषायां अनुवादः करणीयः।

[Handwritten signatures and marks]

प्रथमसमसत्रम्
अनुवादकौशलम्
(Discipline Elective Course)

Course Code: PGDP-105-DEC2

Total Marks: 100

समय: 3 होरा:

लिखित-परीक्षांका: 70

क्रेडिट : 04

आंतरिकमूल्यांकनांका: 30

स्तर 500-599

फलश्रुति: (Course Objectives)

- सरल-मानक-संस्कृतभाषायां मनोभावानां सम्प्रेषणस्य योग्यतासम्पादनम् ।
- पदानाम् उच्चारणे शुद्धता सम्पादनम्, पठनकौशलस्य विकासश्च ।
- लेखनाभ्यासः लेखन-दोषाणां परिहारश्च ।

फलावाप्ति: (Course Learning Outcomes) –

1. संस्कृतभाषां श्रवण-संस्कारस्य अभिवृद्धिः ।
2. सरल-मानक-संस्कृतभाषायां संभाषणयोग्यता भविष्यति।
3. संस्कृतवाक्यानाम् गद्य-पद्यादीनां वा पठनसामर्थ्यं भविष्यति ।
4. संस्कृतभाषायां लेखनं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1. वाक्यविन्यासपरिचयः, कारकाणां सपरिभाषं सभेदं

घटकम् -2. उपपदविभक्तिव्यवहारिकपरिचयः, वाच्यपरिवर्तनम्।

घटकम् -3. कृदन्तप्रत्ययानां, विभक्तीनाञ्च व्यावहारिकज्ञानम्

घटकम् -4. संस्कृतभाषायां दैनिकव्यवहारप्रयोगः।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.
The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

2x7=14

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणी कार्या।

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणी कार्या।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः प्रदत्त-अष्टसु चतुर्णां विभक्तिकारणम् लेखनीयम्

4x2=08

पञ्चमः प्रश्नः पंचसु त्रयाणां उपपदविभक्तीनाम् कारणम् लेखनीयम्

3x2=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- प्रदत्त-दशसु सप्तधातूभिः सह यथानोर्दिष्टकृदन्ताः योजनीयाः

7x2=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः- प्रदत्त-दशसु सप्तधातूभिः सह यथानोर्दिष्टकृदन्ताः योजनीयाः

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

दशसु सप्तवाक्यानां संस्कृते अनुवादः करणीयः

7x2=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

दशसु सप्तवाक्यानां संस्कृततः हिंदीभाषायां अनुवादः करणीयः।

अनुशंसितग्रन्था

1. संस्कृतशिक्षण-सरणी , आचार्य राम शास्त्री , परिमल पब्लिकेशन , दिल्ली ।
2. प्रौढरचनानुवादकौमुदी , डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।
3. रचनानुवादकौमुदी , डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।
4. प्रौढनिबन्धसौरभम् , पं. विश्वनाथ मिश्र , हंसा प्रकाशन , जयपुर ।
5. संस्कृतनिबन्धशतकम् , डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन , वाराणसी ।
6. संस्कृतव्यवहार -वाक्यावलिः डा. अमिता आर्या ।
7. प्रथमा दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।
8. द्वितीया दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।

प्रथमम् समसत्रम्
प्रायोगिकम्-1
(Practicum Course)

विषय कोड PGDP-106-PC1

क्रेडिट : 02

स्तर 500-599

पूर्णांक 50

प्रायोगिकी परीक्षाङ्काः 35

आंतरिकमूल्यांकनांकाः 15

प्रथमसमसत्रे पाठ्यक्रमानुसारं निम्नसंकेतितविषयाणां प्रायोगिकम् अवबोधनं कार्य्यते।

फलश्रुतिः

- अनेन पाठ्यक्रमेण छात्राः वैदिक-कर्मकाण्डस्य नित्यविधीनां च सम्यक् ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
- छात्राः यज्ञानां षोडश-संस्काराणां च प्रायोगिकं पद्धतिं सरलतायां ज्ञास्यन्ति।

फलावाप्तिः

- अस्य अध्ययनेन छात्रेषु शुद्ध-मन्त्रोच्चारणस्य पुरोहित-मर्यादायाः च विकासः भविष्यति।
- अयं पाठ्यक्रमः समाजाय श्रेष्ठ-संस्कारित-नागरिकाणां निर्माणे सहायकः भविष्यति।

पाठ्यवस्तु

घटक 1कर्मकाण्डभाग-1

घटक 2कर्मकाण्डभाग-2

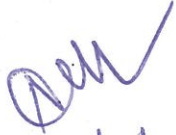
परीक्षा योजना

प्रायोगिकविषयेषु पूर्वनिश्चितम् एकं विषयं स्वीकृत्य तस्य प्रायोगिकी परीक्षा भविष्यति। अध्यापकनिर्दिष्टविषयम् अनुगुणं विद्यार्थी परियोजनाकार्यं निर्मास्यति। अस्य मूल्यांकनम् बाह्यपरीक्षकः (External Examiner) करिष्यति।

तस्य योजना एवंविधा-

परियोजनाकार्यम् 50 अंकाः

मौखिकी परीक्षा 20 अंकाः

A8
(5/4/2024)

प्रथमस्मसत्रम्
संस्कारपरिचयः
(Core Course)

विषय कोड PGDP-201-CC5

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

संस्कारस्य अर्थः, परिभाषा, स्वरूपमहत्त्व, उपयोगिता एवं संख्या ।,

द्वितीयघटकम् -

विवाहसंस्कारः महत्त्व, भेद, उपयोगितादि ।,

तृतीयघटकम्

गर्भाधानं पुंसवन, सीमन्तोन्नयन, जातकर्मविमर्श, ।

चतुर्थघटकम्

नामकरणं, अन्नप्राशनं, विद्यारम्भः, चूडाकरणं, उपनयनं, अन्त्येष्टिविमर्शः

अनुशंसितग्रन्थाः

- वेदी, क. दे. (२००५). भारतीय संस्कृति और संस्कार: एक वैज्ञानिक परिचय [Bharatiya Sanskriti aur Sanskar: A scientific introduction]. विश्वभारती अनुसंधान परिषद्.
- प्रकाश, स. (२०१६). आर्य संस्कारप्रदीप [Arya Sanskarapradipa]. महर्षि दयानन्द गुरुकुल.
- प्रसूण, श्री. (२००९). १६ हिंदू संस्कार [16 Hindu Samskaras]. पुस्तक महल.
- पुजारी, रा. (२०१५). विज्ञाननिष्ठ हिंदू १६ संस्कार [Vidnyannishtha Hindu 16 Sanskar]. नचिकेत प्रकाशन.
- पांडेय, रा. (२०१८). हिंदू संस्कार: सामाजिक और सांस्कृतिक परिचय [Hindu Samskaras: Socio-cultural study]. मोतीलाल बनारसीदास प्रकाशन.
- मीमांसक, यु. (२०१०). वैदिक सिद्धान्त मीमांसा [Vaidika Siddhanta Mimamsa]. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- मीमांसक, यु. (२०१२). श्रौतयज्ञ मीमांसा [Shrautayajna Mimamsa]. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- सहाए, प्रे. (२०२३). हिंदू विवाह संस्कार परिचय [Hindu Vivaha Sanskara]. प्रभात प्रकाशन.
- सहस्रबुद्धे, पी. जी. (२०१६). संस्कार माला (भाग १-५) [Sanskara Mala]. सुरुचि प्रकाशन.
- सिद्धान्तालंकार, स. (२००८). संस्कार चन्द्रिका [Sanskara Chandrika]. विजयकुमार गोविन्दराम हासानन्द.
- सरस्वती, द. (२०१८). संस्कार विधि (आ. रा. शास्त्री, संपा.) [Sanskara Vidhi] (R. Shastri, Ed.). आर्य साहित्य प्रचार ट्रस्ट

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

4- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

5- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

6- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

प्रथमस्मसत्रम्
कर्मकाण्डम्
भाग-3

विषय कोड PGDP-202-CC6

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

षोडशमातृकापूजनं सप्तधृतमातृकापूजनञ्च

द्वितीयघटकम् -

षड्विनायकपूजनम् आयुष्यमन्त्राः नान्दीश्राद्धम्ब्राह्मणवरणं पञ्चगव्यकरणञ्च ,
तृतीयघटकम्

रुद्राष्टाध्यायीग्रन्थस्य पंचमषष्ठौ अध्यायौ-

चतुर्थघटकम्

सम्बन्धित-पौराणिकश्लोकाः

अनुशंसितग्रन्थाः

- गीताप्रेस. (2023). नित्यकर्म पूजाप्रकाशः (कोड 208). गोरखपुर. गीताप्रेस प्रकाशन :
- गीताप्रेस. (2023). रुद्राष्टाध्यायी कोड) शुक्ल यजुर्वेदीय :122). गोरखपुर

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः विष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रति घटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

2- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

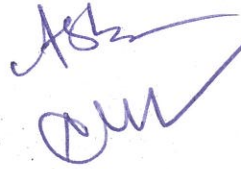
1x6=06

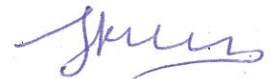
नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

जयपाल

प्रथमस्मसत्रम्
कर्मकाण्डम्
भाग-4

विषय कोड PGDP-203-CC7

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

ग्रहस्थापनम् अधिदेवताप्रत्यधिदेवतापूजनम् ,

द्वितीयघटकम् -

पञ्चलोकपालहोमविधिश्च-अग्निस्थापनं सामान्य , दशदिक्पालपूजनम्-क्षेत्रपाल-वास्तु-

तृतीयघटकम्

बलिदानम् आशीर्वादमन्त्राः विसर्जनमन्त्राश्च , वसोद्धारा , पूर्णाहुतिः ,

चतुर्थघटकम्

रुद्राष्टाध्यायीग्रन्थस्य सप्ताष्टमौ अध्यायौ

अनुशंसितग्रन्थाः

- उपाध्याय, वि.(२०२४) .श . पूजाभास्करःसंपूर्ण कर्मकाण्ड एवं पूजा पद्धति मार्गदर्शिका :
- वत्स, शि.(२०१८) .(संपा) .द . रुद्राष्टाध्यायी चौखम्बा प्रकाशन.
- शर्मा, शि.(२०२५) .(एवं व्याख्या .संपा) .प्र . कर्मठगुरुः सटिप्पण)'कला' हिन्दी व्याख्या सहित(भारतीय विद्या प्रकाशन.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

2- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम् ।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

समाप्तः

प्रथमसमसत्रम्
पूजा-संस्काराणां विविध-पद्धतयः

विषय कोड PGDP-204-CC8

समय: 3 होरा:

क्रेडिट : 04

Level 500-599

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

कर्मकाण्डस्य सनातन(पौराणिक)पद्धतिः

द्वितीयघटकम् -

कर्मकाण्डस्य दयानंदसम्मत-वैदिकपद्धतिः

तृतीयघटकम्

कर्मकाण्डस्य जैन-बौद्ध-सिख-पद्धतयः

चतुर्थघटकम्

विविधविवाह-अधिनियमानां सामान्यपरिचयः

अनुशंसितग्रन्थाः

- मल्होत्रा, इन्द्रजीत. (2015). हिन्दू विवाह अधिनियम. ईस्टर्न बुक कम्पनी.
- मुकुन्दवल्लभ. (2016). कर्मठगुरु. मोतीलाल बनारसीदास.
- मीमांसक, युधिष्ठिर. (1975). वैदिक सिद्धान्त मीमांसा. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- मीमांसक, युधिष्ठिर. (1986). श्रौतयज्ञ मीमांसा. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- नेमिचन्द्र, मनसुखलाल. (1950). जैन संस्कार विधि. निर्णयसागर प्रेस.
- सरस्वती, दयानन्द. (1876). पञ्चमहायज्ञविधि. परोपकारिणी सभा.
- सरस्वती, दयानन्द. (1877). संस्कार विधि (आचार्य राजवीर शास्त्री, सं.).
- सिंह, बलवन्त. (1970). आनन्द कारज.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नातर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

4- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

5- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

6- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

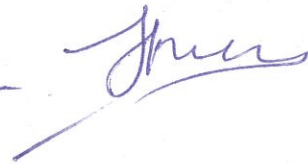
नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

अध्यापकः

द्वितीयस्मसत्रम्
धर्म-दर्शन-संस्कृति-परिचयः

विषय कोड PGDP-205-DEC1

समयः 3 होराः

क्रेडिट : 04

Level 500-599

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

वैदिकसाहित्यम् (संहिता-ब्राह्मण-उपनिषदः)

द्वितीयघटकम् -

वर्णाश्रमव्यवस्थायाः स्वरूपम्, ज्ञान-कर्म-उपासनायाः अवबोधः, पुरुषार्थचतुष्टयः

तृतीयघटकम्

षड्दर्शनम्, तत्त्वमीमांसा, साधनचतुष्टयम्, पञ्चकोशः, भारतीयज्ञानपरम्पराः गौरवम् स्वरूपम्

चतुर्थघटकम्

कर्मफलव्यवस्था, भाग्य-प्रारब्धम्, व्रतस्वरूपम् महत्त्वम्, धर्म-जप-तप-पर्वानां परिचयः महत्त्वञ्च

सहायकपुस्तकानि

- उपाध्याय, बलदेव. (1942). भारतीय दर्शन. शारदा मन्दिर.
- उपाध्याय, बलदेव. (1958). वैदिक साहित्य एवं संस्कृति. शारदा मन्दिर.
- काणे, पाण्डुरंग वामन. (1980). धर्मशास्त्र का इतिहास. उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान.
- गोयन्दका, हरिकृष्णदास. (1938). ईशादि नौ उपनिषद्. गीताप्रेस.
- प्रकाशन, भारतीय विद्या भवन. (1995). कर्म सिद्धान्त (The Law of Karma). भारतीय विद्या भवन.
- राधाकृष्णन, सर्वपल्ली. (1953). The Principal Upanisads. George Allen & Unwin.
- सिद्धांतालंकार, सत्यव्रत. (1964). वैदिक संस्कृति के मूलतत्त्व. विजयकृष्ण लखनलाल.
- सिद्धांतालंकार, सत्यव्रत. (1966). एकादशोपनिषद्. विजयकृष्ण लखनलाल.
- नित्यकर्मपूजा प्रकाश. (2014). गीताप्रेस.
- व्रतराज (व्रत परिचय). (1955). खेमराज श्रीकृष्णदास.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

10-There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

(Handwritten signatures and marks)

11-Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

12-The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

(सहपाठ्य)

ABZ
QW

Sum

द्वितीयस्समसत्रम्
विशिष्टयज्ञाः तत्साधनानि च

विषय कोड PGDP-205-DEC2

समयः 3 होराः

क्रेडिट : 04

Level 500-599

निर्देशाः -

प्रथमघटकम्-

वेदीप्रकाराः निर्माणपद्धतयः, शूल्बसूत्रेषु वेदीनिर्माणविज्ञानम्

द्वितीयघटकम् -

विविध यज्ञेषु प्रयुक्ताः यज्ञीयपात्राः तेषाञ्च सामान्यपरिचयः

तृतीयघटकम्

विविधयज्ञेषु प्रयुक्ताः हव्यपदार्थाः गोघृतम्, ऋतु-अनुकूल-हव्यम्(सुगन्धितं, पुष्टिकारकं, औषधीयम्, काष्ठादीनां चयनम्

चतुर्थघटकम्

पुत्रेष्टि-अतिवृष्टि-अनावृष्टि-विशिष्टयज्ञानां परिचयः, रोगोपयोगि-यज्ञानां परिचयः तस्य सामग्र्यः

सहायकपुस्तकानि

- अग्निहोत्री, एफ . देवयज्ञ परोपकारी सभा।
- अग्निहोत्री, एफ . यज्ञचिकित्सा- , परोपकारी सभा।
- भवानीप्रसाद . आर्यपर्व पद्धति
- ब्रह्मवर्चस् . यज्ञचिकित्सा- . शान्तिकुञ्ज।
- दयानन्द सरस्वती, स्वामी . संस्कार विधि (आशास्त्री . आर ., संपाआर्ष साहित्य प्रचार ट्रस्ट। .(.
- Pandey, R. B. (1969). *Hindu samskāras: Socio-religious study of the Hindu sacraments*.

Motilal Banarsidass.

- Pandya, P., & Sharma, S. (2005). *Applied science of yagya for health and environment*. Shri Vedamata Gayatri Trust.
- Panikkar, R. (1977). *The Vedic experience: Mantramañjarī*. University of California Press.
- रामप्रकाश, प्रो) .n.d.). *यज्ञविमर्श*. अनीता आर्ष प्रकाशन।
- शर्मा, एस) .आर .n.d.). *यज्ञविज्ञान-* , अमर स्वामी प्रकाशन विभाग।
- Sharma, S. R. (2001). *Yagya: Ek samagra upachar prakriya [Yagya: A comprehensive healing process]*. Yug Nirman Yojana.

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।

- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter: -

1- There shall be nine (09) questions in the question paper.

The question paper shall be set in the Sanskrit medium.

Each question will carry fourteen (14) marks.

2- Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.

These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3- The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

तृतीयः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

पञ्चमः प्रश्नः

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

सप्तमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x6=06

नवमः प्रश्नः-

चतुर्षु द्वयोः टिप्पणीलेखनम्।

2x4=08

द्वितीय-समसत्रम्
प्रायोगिकम्-2
(Practicum Course-2)

विषय कोड PGDP-206-PC2

क्रेडिट : 02

Level 500-599

पूर्णांक 100

प्रायोगिकी परीक्षाङ्काः 35

आंतरिकमूल्यांकनांकाः 15

द्वितीयसमसत्रे पाठ्यक्रमानुसारं निम्नसंकेतितविषयाणां प्रायोगिकम् अवबोधनं कार्य्यते।

फलश्रुतिः

- अनेन पाठ्यक्रमेण छात्राः वैदिक-कर्मकाण्डस्य नित्यविधीनां च सम्यक् ज्ञानं प्राप्स्यन्ति।
- छात्राः यज्ञानां षोडश-संस्काराणां च प्रायोगिकं पद्धतिं सरलताया ज्ञास्यन्ति।

फलावाप्तिः

- अस्य अध्ययनेन छात्रेषु शुद्ध-मन्त्रोच्चारणस्य पुरोहित-मर्यादायाः च विकासः भविष्यति।
- अयं पाठ्यक्रमः समाजाय श्रेष्ठ-संस्कारित-नागरिकाणां निर्माणे सहायकः भविष्यति।

पाठ्यवस्तु

घटक 1 कर्मकाण्ड भाग-3

घटक 2 कर्मकाण्ड भाग-4

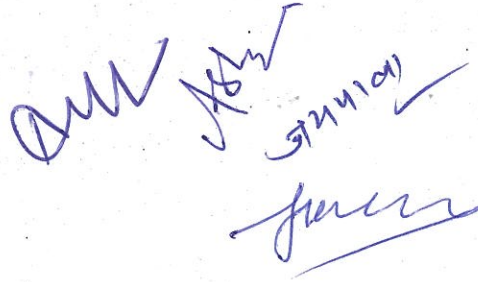
परीक्षा योजना

प्रायोगिकविषयेषु पूर्वनिश्चितम् एकं विषयं स्वीकृत्य तस्य प्रायोगिकी परीक्षा भविष्यति। अध्यापकनिर्दिष्टविषयम् अनुगुणं विद्यार्थी परियोजनाकार्यं निर्मास्यति। अस्य मूल्यांकनम् बाह्यपरीक्षकः (External Examiner) करिष्यति।

तस्य योजना एवंविधा-

परियोजनाकार्यम् 50 अंकाः

मौखिकी परीक्षा 20 अंकाः

The block contains three handwritten signatures in blue ink. The first signature is on the left, the second is in the middle, and the third is on the right. There is also a circular stamp in the middle, partially overlapping the second signature.

प्रथमम् समसत्रम्
यज्ञविज्ञानम्
(भारतीय-ज्ञान-परम्परा)

विषय कोड PGDP-207-IKS

समय: 2होरा:

क्रेडिट : 02

Level 500-599

पूर्णांक 50

लिखित-परीक्षाका:35

आंतरिकमूल्यांकनांका: 15

घटकम् 1. -: यज्ञपरिचयः

भारतीय संस्कृतौ यज्ञस्य स्वरूपं, महत्त्वम्

यज्ञस्य प्रकाराः, वैदिकवाङ्मये वर्णितानां यज्ञानां परिचयः, सामान्यजीवने विविध-अवसरेषु प्रयुक्तयज्ञानां परिचयः

घटकम् 2 -: यज्ञविज्ञानम्

पर्यावरणसंरक्षणे, चिकित्साक्षेत्रे यज्ञस्य महत्त्वम्, त्रिविधतापनिवारणे यज्ञस्य भूमिका

अनुशंसितग्रन्थाः

- यज्ञविज्ञान (एक संक्षिप्त परिचय), लेखक - प्रो. रविप्रकाश आर्य एवं डॉ. हर्षदेव कुमार, इण्डियन फाउंडेशन फॉर वैदिक साइंस, रोहतक, 2021।
- सम्पूर्ण यज्ञविधानम् (सनातन पूजा विज्ञान एवं यज्ञविधि), लेखक - आचार्य पं. रामानन्द, पिलग्रिम्स पब्लिकेशन, वाराणसी, 2017।
- यज्ञ का वैज्ञानिक स्वरूप, लेखक - पंडित श्रीराम शर्मा आचार्य, युग निर्माण योजना विस्तार ट्रस्ट, मथुरा, 2010।
- यज्ञमीमांसा (वैदिक यज्ञानुष्ठान विधि और उसके वैज्ञानिक आधार), लेखक - स्वामी ओमानन्द सरस्वती, रामलाल कपूर ट्रस्ट, बहालगढ़ (सोनीपत), 1994।
- ब्राह्मण-ग्रंथों में प्रतिपादित यज्ञ-मीमांसा, लेखक - प्रो. रामनाथ वेदालंकार, परिमल पब्लिकेशन्स, दिल्ली, 1995।
- Vedas - Yajna: Physical and Symbolic (Applied Science of Yajna for Health & Environment), लेखक - अकादमिक शोध मंडल, Exotic India Art / ब्रह्मवर्चस शोध संस्थान, हरिद्वार, 2005।
- Science of Daily Yajñas: A Handbook on Hindu Daily Rituals and Underlying Principles, लेखक - डॉ. हरदेव एस. ठाकुर (Hardev S. Thakur), Atlantic Publishers, नई दिल्ली, 2023।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे पंच (05) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकद्वयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते एकः अङ्कः (01) भविष्यति।

Note for the paper setter:-

- There will be five (05) questions in the question paper. The question paper shall be prepared in the Sanskrit medium.
- The questions of Question numbers 2, 3, 4, and 5 (which are based on different units) may be answered in any one medium — Sanskrit / Hindi / English.

- Under the **first question**, based on the syllabus of two units, **seven short-answer questions** will be given. These seven questions must be answered **only in Sanskrit**. Each question will carry **one (01) mark**

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः

अयं प्रश्नः घटकद्वयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन्सर्वेसप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।

07x1=07

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

1x14=14

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

[Handwritten signatures and marks in blue ink]